

ANALITIČKA FILOSOFIJA, METAMORFOZA I KRITIČKO VALORIZOVANJE

ANALYTIC PHILOSOPHY, METAMORPHOSIS AND CRITICAL VALORIZATION

ABSTRACT The expressions of traditional metaphysics were causing semantic stress in the philosophers of analytic provenance. To avoid this, their main intention was to distinguish between the statements which have sense and meaning from those which do not. The purpose of this paper is to explain the specifics of analytic philosophy within the philosophy of the twentieth century. The main novelty brought by the linguistic-analytic tradition is that the clarification of thought does not take place in the sphere of consciousness, but in that of language. Language is the domain within which the sense and non-sense are generated.

Key words: analytic philosophy, metaphysics, language, sense, verifiability, logical analysis.

APSTRAKT Iskazi tradicionalne metafizike su izazivali semantički stres kod filozofa analitičke provenijencije. Kako bi to izbjegli, njihova osnovna intencija je da razgraniče iskaze koji imaju smisao i značenje od onih koji to nemaju. Svrha ovog rada jeste da objasni specifičnosti analitičke filosofije unutar filosofije dvadesetog vijeka. Osnovna novina koju donosi lingvističko – analitička tradicija je da se razjašnjavanje misli ne odvija u medijumu svijesti, već u medijumu jezika. Jezik je ono mjesto gdje se generišu smisao i besmisao.

Ključne riječi: analitička filosofija, metafizika, jezik, smisao, verifikabilnost, logička analiza.

Egzistirajući u vrtlogu metafizičkog nemira, ruski reditelj Andrej Tarkovski je snimio film *Stalker*¹ koji predstavlja svojevrsni hermeneutički izazov. Film imajednuničeanu komponentu gdje je *put do istine supstancialniji od same istine*. Tarkovski nigdje eksplicitno ne saopštava da *Stalker* simbolizuje filozofa koji ima psihagošku funkciju, ali oni koji poznaju opseg i suštinu njegovog stvaralaštva mogu tako nešto zaključiti. Naime, filozof je vodič koji zna put i smisao putovanja.

¹ Andrej Tarkovski (dir.), *Stalker*, Mosfilm, 1979.

Glavni narativ filma je putovanje trojice ljudi u tajanstvenu zonu koja predstavlja topos gdje se pronalazi sreća. Naizgled, film ima jednu eudemonističku svrhu, međutim, Tarkovski nam suptilno otkriva zamke savremene civilizacije gdje kategorija sreće služi kao instrument na putu samospoznaje i egzistencijalne istine. Naime, *stalker* simbolizuje *vodiča* koji treba da odvede naučnika i umjetnika (dvije reprezentativne figure modernog doba) u zonu koja će ispuniti njihove najtananije želje. Međutim, shvativši da pohod u tajanstvenu zonu predstavlja put samospoznaje, njih dvojica nijesu imali duhovne hrabrosti da povjeruju u sebe. *Stalker* i liti vodič je ispunio svoju *mesijansku misiju*, jer ih je doveo pred vrata istine.

Ako napravimo analogiju sa ingenioznim ostvarenjem ovog ruskog umjetnika (koji je znao da umjetnost ne može iskazati istinu svoga vremena, poput Hegela), možemo postaviti pitanje gdje nas to vodi *stalker (filosof) analitičke provenijencije*? Koje su to (tajanstvene) zone u koje nas uvodi analitička filosofija i šta je njen specifikum?

Unutar filofske tradicije možemo distingvirati tri najznačajnije filofske paradigme: ontološku paradigmu (čiji su najznačajniji predstavnici Platon i Aristotel – antički ontocentrizam), mentalističku paradigmu (čiji su korifeji Dekart i pripadnici njemačkog klasičnog idealizma Kant, Fihte, Šeling i Hegel) i lingvističku paradigmu (njeni najznačajniji protagonisti su filosofi analitičkog usmjerenja). Ranije shvatan samo kao instrument i medijum filofske misljenja, u filofiji dvadesetog vijeka, gdje je dominantna lingvistička paradigma, jezik je dospio u epicentar istraživanja. Osnovna novina koju donosi ova filofska tradicija je da se razjašnjavanje misli ne odvija u medijumu svijesti, već u *medijumu jezika*. Ono što je apodiktično za većinu pripadnika analitičkog pokreta jeste mišljenje da su problemi koji su tradicionalno mučili filofe u suštini jezičkog karaktera i da se na planu jezika mogu i riješiti (njihovo tumačenje je da su tradicionalni filofski problemi prurušeni lingvistički problemi). Takozvani *linguistic turn*² u analitičkoj filofiji podrazumijeva primjenu logike i logičkih metoda i tehnika na pručavanje jezika. Dakle, *linguistic turn* je jedan *metodološki okret* gdje se filofski problemi i rješenja strukturaju na što precizniji način kako bi se što jasnije uočila njihova logička forma.

Tradicionalni filofski su željeli da odgovore na fundamentalno ontološko pitanje³ – *šta se nalazi u temelju stvarnosti* ili adornoovski *šta je još stvarno u stvarnosti*, dok mislioci analitičkog usmjerenja na aksiološki pijedestal stavljaju

² „Centralni događaj (i process) XX vekovne filofije predstavlja jezički obrt (*Linguistic turn*). Svi značajniji savremeni pravci mogu se rekonstruisati unutar njegove strukture (...) Punu strukturu *Linguistic turna* čini:

1. primaran okret ka jeziku (Rasel, Mur, rani Vitgenštajn);

2. ali, odmereno unutar semiotičke trijade znak – intenzija – intencija, postoje tri mogućnosti unutrašnjih okreta:

(2.1) okret ka znaku – sintaksa

(2.2) ka intenziji (značenju) – semantika (*Logic of Science*)

(2.3) ka intenciji (upotrebi) – pragmatika (...)

(2.4) okret ka čistom (tekstualnom) činu (*act, Tat, performance*)“. Vidjeti u: Milan Brdar, *Filofija u Dišanovom pisoaru, Postmoderni presek XX-vekovne filofije*, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci, Novi Sad, 2002, str. 284 i 285.

³ Jednu od najironičnijih interpretacija ontološke problematike od strane analitičkih filofa imamo kod Kvajna u njegovoj knjizi „Ontološka relativnost i drugi filofski ogledi“ (naslov je dovoljno indikativan) u kojoj kaže: „Ontološki problem je začuđujuće jednostavan. On se može izložiti pomoću dve jednosložne reči: čega ima? Odgovor se, štaviše, može dati u jednoj reči: *svega*. Ovaj odgovor će svako prihvatiti kao istinit. Međutim, to prosto znači reći da ima onoga čega ima. Preostaje prostor za neslaganje u pojedinim slučajevima, pa je tako ovaj problem ostao aktuelan kroz vjekove“. (Vidjeti u: Vilard Orman Kvajn, *Ontološka relativnost i drugi filofski ogledi*, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića Sremski Karlovci, Novi Sad, 2007, str. 207.) Naime, Kvajn je relativizovao relevantnost ontoloških problema, što je svojstveno mnogim analitičkim učenjima.

pitanje *kako o svijetu možemo smisleno govoriti*. Smisleno govoriti znači poštovati logiku jezika. Šta to podrazumijeva?

Nakon velikih metafizičkih sistema u istoriji filosofske misli, dvadeseti vijek je iznjedrio analitičku filosofiju koja je, bez sumnje, imala intenciju da redukuje, detronizuje ili izvrši segregaciju većine metafizičkih učenja. Stoga, u percepciji filozofa koji pripadaju analitičkom pravcu metafizika više nije krajnja svrha svekolike ljudske egzistencije⁴, već je jedna prazna spekulacija ili fantazmagorija. Ipak, treba oprezno pristupiti ovoj analizi. Naime, ako istoriju filosofije posmatramo kao istoriju pojmova ili istoriju stvaranja pojmova, moramo konstatovati da analitičari fokus sa pojmova premještaju na *iskaze*. Ono gdje oni vide praznu spekulaciju je upravo nemogućnost metafizike da svojim iskazima referira na određene predmete. *Metafizika je areferencijalan diskurs*, što implicira da su njeni iskazi *neverifikabilni*, odnosno, nemaju kognitivno značenje.⁵ Analitički filozofi metafiziku doživljavaju kao nejasnu retoričku igru koja izbjegava da na argumentovan način opravda sadržaj svojih tvrdnji.

Obračun sa metafizikom i potraga za vlastitom filosofskom dimenzijom ima različite metodološke moduse, ali je fundament logička analiza koja se kombinuje sa empirističkim polaznim pretpostavkama:

„U traganju za pravim predmetom svoga posla, analitički filozofi su došli do zaključka da ono što filosofija treba da učini jeste u prvom redu da, analizirajući naše iskaze i njihova značenja, odredi okvire i uslove pod kojima se o svijetu može smisleno govoriti, i tako obezbijedi da se metafizici kao besmislenom govoru zauvijek onemogući pristup u filosofsku teoriju. Analitički metod ili metod logičke analize, koji je jedan od temelja analitičke filosofije i njen nezamjenjivi instrument; pojavljuje se u različitim vidovima i ograncima ove filosofije. Zato se može govoriti o četiri glavna tipa ove filosofije, koji se razlikuju kao *fenomenalistička, fizikalistička, pragmatistička i svakodnevno jezička analiza*“.⁶

Kako bi izbjegli maglovite metafizičke misli unutar filosofije, moramo koristiti analitičku metodu koja će nas „zaštititi“ od beskorisnih avantura

⁴ Hans – Georg Gadamer u svom djelu „*Um u doba nauke*“, poziva se na Hegela koji kaže da je „narod bez metafizike kao hram bez svetinje, prazan hram, hram u kome ništa ne boravi i koji otud i sam nije više ništa“. Vidjeti: Hans – Georg Gadamer, *Um u doba nauke*, Plato, Beograd, 2000, str. 9.

⁵ *Logički pozitivizam*, kvintesencijalan pravac unutar analitičke filosofije, zatupa tezu da *nijedan stav koji transcendirira empirijske granice ne može imati nikakav kognitivni značaj*. Logički pozitivizam se temelji na tri principa: na oštrom razlikovanju između analitičkih i sintetičkih iskaza, na principu verifikacije i na ulozi posmatranja u određivanju kognitivnog značenja iskaza. Pošto za pozitiviste analitičkim iskazima nedostaje egzistencijalni značaj, to implicira da se racionalistička tradicija može odbaciti. Dakle, istinama uma nedostaje činjenički sadržaj, jer iz truizma *svi divovi su visoki, ne slijedi da ima divova*. Samo sintetički iskazi mogu da pruže obaveštenje o stvarnosti, dok racionistički princip da um i stvarnost korespondiraju tako da oslanjajući se samo na um možemo da otkrijemo istinu o stvarnosti odbacuje se kao apsurdan. Plauzibilno je reći da je to u duhu empirističke tradicije. Vidjeti više u : Ejvrum Strol, *Analitička filosofija u dvadesetom veku*, Dereta, Beograd, 2005. str. 89-98.

⁶ Jelena Berberović, *Glavni pravci analitičke filosofije u XX vijeku*, Institut za filosofiju Filozofskog fakulteta, Beograd, 2002, str. 8-9. Obratiti pažnju na diferenciju između četiri metodološka arhetipa unutar analitičke filosofije.

svijesti. Analitičari bi se u potpunosti složili sa postulatom empirizma da oni koji odlutaju van iskustva, a žele to iskustvo „smjestiti u jezik“ koriste *logički neadekvatan jezik* koji ih deteritorijalizuje od ozbiljnijeg bavljenja filosofijom (sa tim bi se složili i pristalice fenomenalizma, fizikalizma, pragmatizma kao i sledbenici filosofije običnog jezika). To bi za njih bila beskorisna avantura svijesti.

To jedno *sužavanje mišljenja*, gdje se areferencijalni diskurs smatra besmislenim kritikovali su mnogi filosofi. Neki od njih su smatrali da to sužavanje mišljenja ima politički kontekst.

Markuze vrlo oštro kritikuje koncept analitičke filosofije koji, po njemu, ima jedan zadatak da *raskrinka transcendentne pojmove i da tim činom stvori „osakaćeni“ svijet i jezik kako bi društvene elite lakše zavlada jezikom, a kontrola jezika vodi ka kontroli ljudi*.⁷ Ako je Markuze u pravu, onda to implicira jedan *Vrli novi svijet*.⁸ Novi svijet gdje se jedan „ogoljeni“, „osiromašeni“ jezik postavlja kao krajnja instanca cjelokupne ljudske egzistencije.

Fuko je govorio o *zarobljenim znanjima* koja su nam indikator da se u mnogim oblastima nalaze oni djelovi znanja koji savremeni diskursi istorije, prava, politike, filosofije ne poznaju. Ovi diskursi nerijetko djeluju kao zaokruženi sistemi koji nemaju nikakvih nedostataka, ali svakodnevica pokazuje da realno stanje nije takvo. Ono što je najopasnije kod takvih diskursa je to što čovjek postaje instrument u njihovim rukama. Nekada, čovjek kontroliše i ograničava diskurse, ali u većini slučajeva diskursi kontrolišu i ograničavaju čovjeka.⁹ Umjesto čovjeka na scenu stupaju različiti diskursi i moć koja iz njih izvire. Markuze govori o kontroli jezika, dok Fuko apostrofira zarobljena znanja. I jedan i drugi vide polje jezika kao dimenziju generisanja moći.

Ipak, sa druge strane analitičari mogu tvrditi da je jezik metafizike ogođen jer ne sadrži analitičke pojmove koji analitičkoj filosofiji pruža mogućnost

⁷ Herbert Markuze je uvidio totalnu komercijalizaciju građanskog društva kao plod našeg potonuća u racionalizam i pozitivizam. On je smatrao da analitičari ozloglašavaju *alternativne mode mišljenja koje protivrječe postojećem svijetu rasuđivanja*. Smatrao je da lingvistička analiza (u okviru analitičke filosofije) namjerno stvara *osiromašeni jezik koji bi stvorio novu ideologiju koja uzima na sebe da opiše šta se zbiva (i mnije), eliminišući pojmove* kadre da razumiju šta se zbiva (mnije). Takva jedna analiza vodi sterilizovanom i anesteziiranom jeziku koja od multidimenzionalnog pravi jednodimenzionalan jezik. *Anestezirani jezik se samoizoluje od onoga što u njemu nije izraženo i tu se krije najveća opasnost*. Takođe, Markuze smatra da lingvistička analiza mistifikuje kako metafizičke pojmove tako i pojmove svakodnevnog jezika. Upravo se tu krije opasnost. Ona mistifikuje kategorije svakodnevnog jezika tako što ih ostavlja u represivnom kontekstu postojećeg univerzuma rasuđivanja.

Vidjeti više u: Herbert Marcuse, *Čovjek jedne dimenzije*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1989, str. 163-183.

⁸ Oldos Haksli piše o jednoj budućnosti koja se bazira na bizarnoj kontroli, tačnije, tehnologijama kontrole. U jednom dijelu njegove knjige, glavni protagonist iliti divljak (onaj koji ne želi da participira u *vrlom novom svijetu*) na pitanje „da li je pojeo nešto pokvareno“, odgovara „*Jesam. Pojeo sam civilizaciju*“.

Vidjeti više u: Oldos Haksli, *Vrli novi svijet*, Libretto, Beograd, 2009. Citat se može pronaći na strani 221.

⁹ Vidjeti više u: Mišel Fuko, *Poredak diskursa*, Karpos, Loznica, 2007.

da pledira na princip ekstenzionalnosti, dok, recimo, metafizički iskazi nemaju tu privilegiju. Karnap je smatrao da metafizičari ne mogu izbjeći da formulišu svoje iskaze tako da su neprovjerljivi, jer ukoliko ih učine provjerljivim, sud o istinitosti i neistinitosti njihovih tvrdnji zavisiće od iskustva, a oni žele da izbjegnu tu posledicu, jer je njihova namjera da prekinu nit između njihovih iskaza i iskustva.¹⁰ Upravo kidanje te niti za analitičare predstavlja besmisao *par excellence*.

Ono što sa sigurnošću možemo konstatovati je da procvat prirodnih nauka determiniše dešavanja i na polju filosofije. Naime, tvrđenje da se na nivou metodologije prirodnih nauka najsmislenije govori pokušava se naučni arhetip prenijeti i u dimenziju filosofije. Stoga, samo su validni oni filosofski stavovi koji su empirijski verifikabilni, kao što smo već konstatovali. Filozofi lingvističke orijentacije smatraju da nauka egzemplifikuje put u srce stvarnosti.¹¹

Ako nauka može reći sve što se može reći, kako je smatrao jedan od rodonačelnika analitičke filosofije Moric Šlik, šta ostaje filosofiji? Među filozofima ove tradicije postoji određen nesklad oko toga, šta treba da bude krajnja svrha filosofije i do kojih rezultata treba da dovede. Rani Vitgenštajn¹² zastupa tezu da je filosofija nekognitivna aktivnost (a ne doktrina) koja nam služi da logički osvijetlimo naše mišljenje. Rezultat filosofije nijesu filosofski stavovi, nego pojašnjavanje stavova. Pozni Vitgenštajn je težište svoje filosofije pomjerio od teoretisanja ka čistoj deskripciji fenomena jezika. Zadatak filosofije je da otkloni zbrke u jeziku, pa se zato ona pojavljuje kao borba protiv opčinjavanja našeg razuma putem našeg jezika. Karnap je filosofiju projektovao kao *logiku nauke* (koja podrazumijeva logičku analizu pojmova i naučnih iskaza, odnosno, logika nauke je logička sintaksa jezika nauke), Rasel se zalagao za *metodu logičke analize* čija je funkcija da analizira cjelokupno znanje, sve tvrdnje nauke i da dokaže istinitost nauke, kao i *ideal vještačkih jezika*¹³ (poput Fregea koji je

¹⁰ Peter Kampic smatra da metafizika uzima ono što je izvan činjeničkog svijeta kao činjenicu koja se nalazi *unutar* tog svijeta. Upravo je to ono što analitičare najviše „nervira“. O tome vidjeti više u: Peter Kampic, *Između naklapanja i ćutanja. Hajdeger i Vitgenštajn o etici* U: Luča, Časopis za filosofiju i teoriju kulture i društva, Društvo filozofa Crne Gore, Studijski program za filosofiju Filozofskog fakulteta u Nikšiću, 2012. str. 100.

¹¹ Edmund Huserl kaže: „puke činjeničke nauke stvaraju puke činjeničke ljude“.

Vidjeti u: Edmund Huserl, *Kriza evropskih nauka*, Dečije novine, Gornji Milanovac, 1991, str. 15.

¹² Ludvig Vitgenštajn je uz Hajdegera, možda, najznačajniji mislilac dvadesetog vijeka. Smatra se rodonačelnikom analitičkog pokreta za koga je filosofija predstavljavala razjedajuću strast. Vjerovatno njegov najzanimljiviji aspekt filosofije je prevladavanje *tradicionalne metafizike metafizikom ćutnje*. Kao sistem pojmova metafizika je nemoguća. Ona je za Vitgenštajna moguća kao simbolika duhovnog opita koja se manifestuje u ćutanju. Apelovanjem da ćutimo o onome što nas nadilazi: „o čemu se ne može govoriti, o tome se mora šutjeti“ (Vidjeti u: Ludwig Wittgenstein, *Tractatus Logico – Philosophicus*, Veselin Masleša „Svjetlost“, Sarajevo, 1987, str. 189. paragraf 7.) ispoljio je i najveću virtuoznost svoje filosofije. Ponekad, zaista, treba ćutati, ali ne o bilo čemu. Vitgenštajn je ćutanjem izvršio apoteozu metasmislenog. To je bio i vrhunac njegove filosofije koji ne treba prećutati.

¹³ U XIX vijeku formalna logika je doživjela veliki zaokret i vrlo brzi razvoj. Nedovoljno jasni, višesmisleni izrazi običnog jezika zamijenjeni su u potpunosti simbolima vrlo precizno

tvrdio da riječi u prirodom jeziku mutiraju, iliti, u prirodnom jeziku se dešava *fluktuacija smisla* koju treba spriječiti stvaranjem vještačkih jezika), Ostin je zamislio filosofiju kao *lingvističku fenomenologiju*.

Invarijantno je da su analitičari bili fascinirani elevacijom prirodnih nauka, tako da su neki zamišljali filosofiju kao proširenje nauke koja treba da se bavi analizom osnova znanja, u šta spadaju i najvažniji pojmovi nauke.

Kohabitacija nauke i logike vodi nas u naručije istine: „Naučna filosofija pokušava da se oslobodi od istorizma i da logičkom analizom dospe do preciznih, razrađenih i pouzdanih zaključaka kao što su rezultati današnje nauke“.¹⁴ Ključni momenat u ovoj logičkoj analizi filosofije je problem jezika i značenja. Kada Badju konstatuje da se filosofija *ušavila* sa naukom u XX-om vijeku, on pod filosofijom aludira na epistemologiju i logiku. Pošto je istina kao narcisoidna ljepotica koja ne garantuje da će se „baciti u zagrljaj“ onome ko joj je naklonjen, nije nužno da taj logičko – naučni „brak“ bude čarobna kombinacija. Taj spoj nauke i logike imamo već u pragmatizmu Č. S. Persa.¹⁵

Da bi mogli shvatiti ovu apoteozu nauke od strane filozofa, kao i eklatantnu subordiniranost filosofije u odnosu na nauku moramo navesti tri bitna momenta u rađanju analitičke filosofije.

Prvi momenat je je jedna od najznačajnih tema u istoriji filosofije, glavni problem sholastičke logike – problem *univerzalija*. Poznato je da su se već Platon, unutar svoje *teorije ideja*, i Aristotel, unutar svojih *kategorija*¹⁶ bavili

utvrđenog jedinstvenog značenja. Inače, praocem simboličke logike smatra se Lajbnic koji je pokušao da stvori univerzalni formalni račun nalik na matematiku, u kom bi svi objekti, pojmovi i relacije imali svoje oznake i u kome bi sve istine mogle biti izražene. Kasnije se Frege i Rasel zalažu za ideal vještačkih jezika. Rasel je smatrao da stvarnost mora biti strukturirana kao struktura simboličke logike, čija je gramatika idealna, pa su u poređenju sa njom gramatike prirodnih jezika blijeđe kopije. Većina analitički orjentisanih filozofa je željela da svakodnevni jezik (u kojem riječi mutiraju i izazivaju nestabilnu semantiku) sa nesigurnog tektonskog tla, prenesu na tlo vještačkih jezika.

¹⁴ Hans Rajhenbah, *Rađanje naučne filozofije*, Nolit, Beograd, 1964, str. 316.

¹⁵ Logika čini srž Persovog filozofskog sistema i u okviru nje je razradio teoriju o pragmatičkoj metodi. Logika treba da nam pokaže kako da naše ideje učinimo jasnim. Pers dijeli filosofiju na fenomenologiju, normativne nauke (logika, etika, estetika) i metafiziku. Logika je osnova na kojoj počiva Persova filozofska aktivnost, a pragmatizam je maksima logike, logičko pravilo. Logika je za njega semiotički proces i dijeli se na: spekulativnu gramatiku – opšta teorija o prirodi i značenju znakova, kritičku logiku – učenje o logičkom dokazivanju i spekulativnu retoriku – koja podrazumijeva istraživanje zakona po kojima jedan znak rađa drugi (Vidjeti u: M. Životić, *Pragmatizam i savremena filozofija*, Nolit, Beograd, 1966, str. 220).

Persov pragmatizam kao metoda koja koristi nauku i njen metod na putu do jasnosti pojmova, nesumnjiv je napredak u oblasti logičke teorije o jasnosti i razgovjetnosti naučnih pojmova. O koherentnosti logike i nauke vidjeti više u: Čarls Sanders Pers, *Pragmatizam*, Grafos, Beograd, 1984. Manley Thompson, *The pragmatic philosophy of C. S. Peirce*, The University of Chicago Press, Chicago, 1953. Fokusna poglavlja: *New Logic and New List of Categories* (3–29) i *The order of the Science* (155–194 str.)

¹⁶ Jedno od najznačajnih pitanja koje proističe iz Aristotelove teorije o kategorijama je, da li on klasifikuje simbole ili ono što oni simbolizuju, odnosno, riječi ili stvari u najširem smislu. Ipak, može se konstatovati da se Aristotel bavio predmetima i da je kategorijama pokušao klasifikovati tipove bivstvovanja, upotrebljavajući pri tome razlike među pravilima za različite jezičke izraze, kao

pitanjem postojanja opštih pojmova i njihovim odnosom prema stvarnosti. Kakav je opšti staus univerzalija lomila su se koplja u sholastici i to između nominalista i realista.

Naime, pokušaj analitičara da *pojmovima ne dozvoli metafizički uzlet (za pojmove su sačuvali „immanentistički kavez“)* je jedan „rimejk“ starog nominalističkog filma. Nominalizam biva hipostaziran u učenjima većine analitičara, jer je jedan od njihovih osnovnih zadataka bio da izvrše destrukciju opštih pojmova.

Analitička filosofija kao da želi da nam poruči da dijalektika opštih pojmova vodi filozofskim problemima (berkljevski – filozofi dižu prašinu, pa se žale da ne vide. To dizanje prašine bi bilo permanentno pozivanje na opšte pojmove), a njih se treba, *ne riješiti, već izbjeći*.

Drugi momenat, kojim želimo ukazati na tendenciju pravilnosti u rađanju analitičkog pokreta, jeste uticaj engleskog empirizma. Empirizam nam saopštava da je ljudska spoznaja ograničena (ljudskim iskustvom), i ko odluta izvan njega, pada u zabludu ili se gubi u besmislu. Bekonovi *idoli*, Hobsova *empirijska teorija jezika*, Berkljevo *esse est percipi*, Hjumova *detronizacija razuma* trasiraju put nekim analitičkim učenjima. Empiristi od metafizike idu ka fizici, od kosmologije ka antropologiji, od ontologije ka epistemologiji (efemerezacija ontologije kao filozofske discipline karakteristična je i za analitičku filozofiju). Ljudskom duhu ne treba dati krila, već olovo, kako je tvrdio Bekon, upravo aludirajući na primordijalnost epistemologije u filozofiji. Njegovo učenje o induktivnoj metodi odigralo je krupnu ulogu u razvoju logike.

Takođe, Hobsova nominalistička logika je kompatibilna sa mnogim analitičkim učenjima. Ipak, najveći uticaj na logički empirizam je imao Hjum. Aksiom da pojam može da postoji samo tamo gdje postoji iskustvo poslužila je kao obrazac za logički pozitivizam i njihov princip verifikacije. Empirizam engleskih filozofa je nadograđen logičkim empirizmom (logički atomizam i logički pozitivizam) čiji je postulat da simbioza *logike i nauke vodi do istine*.

Takođe, pozitivistički fenomenalizam Ernesta Maha je najavio pozitivizam XIX-og vijeka. Ne treba potcijeniti uticaj njegovog pozitivističkog fenomenalizma na logički empirizam. Mahove antimetafizičke ideje su bile itekako prihvaćene. Mah radikalno nastoji da oslobodi nauku od svih „metafizičkih anomalija“ i u tome se oslanja na psihologiju, koja u njegovoj teoriji postaje

indikator za razlike između tipova bivstvovanja. Vidjeti više u: Vilijam Nil, Marta Nil, *Razvoj logike*, Jasen, Beograd, 2011, str. 30–37.

Vrlo je zanimljiva kritika Frensis Bekona (koji je itekako, zajedno sa engleskim empiričarima, uticao na neka analitička učenja) Aristotelovih kategorija: „On je prirodnu filozofiju pokvario svojom dijalektikom, jer je svet izveo iz kategorija. (...) On je najprije postavio načela, a da nije ispravno pitao iskustvo za njihovo stvaranje, nego poslije, pošto ih je po svojoj volji postavio, on je iskustvo po svom nahođenju vodio naokolo kao kakvog mučenika i zarobljenika. Zbog toga ga i valja osuđivati više nego njegove savremene sljedbenike, vrstu sholastičkih filozofa, koji su potpuno napustili iskustvo“. Fregeu, Šliku, Ejeru, Karnapu ova Bekonova opaska bi se veoma dopala.

Vidjeti u: Frensis Bekon, *Novi Organon*, Naprijed, Zagreb, 1986, str. 63.

nauka o svijetu. Njegova glavna intencija je da metafiziku odstrani gnoseološkom kritikom. Mahov *empiriokriticizam* označava filosofiju kritičkog iskustva – kritika iskustva zaraženog metafizikom. Jedan od značajnih analitičkih mislilaca, Alfred Ejer je isticao da se *u logici može zalutati*¹⁷, ali da slijedeći Mahov empiriokriticizam to je gotovo nemoguće.

Treći momenat koji je uticao na generisanje analitičke filosofije je upravo pozitivizam u XIX-om vijeku. Pozitivizam se javlja kao saznavno – teorijska kategorija koja ima prednost u odnosu na ontologiju. Fenomeni koji su nam dati nazivaju se pozitivnim činjenicama i zbog toga se pozitivizam i naziva stanovištem datosti. Nauka nema pravo da zasniva sebe na opštim pojmovima, univerzalijama, već je njen zadatak da se bavi relacijama među činjenicama (naučni pozitivizam). Sve što jeste svodi se na puke činjenice, tako da umjesto Kantove nesaznatljive stvari po sebi na scenu stupaju prostorno – vremenske relacije i činjeničnost. Sve što se ne da posmatrati, opredmetiti, nije više predmet ljudskog saznanja. Mišljenje se redukuje na ono što je dato u iskustvu. Pozitivistički duh se, kako je smatrao Kont, oslobodio zlog teološkog i metafizičkog duha. Pozitivista se ne bavi antinomijama, spekulacijama, apsolutnim. Filosof pozitivističke provenijencije ne postavlja pitanje *zašto*, već *kako* se činjenice odnose između sebe. Pozitivna filosofija je nauka koja treba da otkrije zakone fenomena, tako da ljudskom duhu treba zabraniti da razmatra tajne koje su mu nedokučive. Kont je zastupao tezu da je pozitivizam krajnje stanje ljudske inteligencije. Čovjek je u djetinjstvu teolog, u mladosti metafizičar, a u zreloom dobu pozitivista.¹⁸ Njegova zapažanja sa velikim pijetetom su prihvatili analitički filosofi.

Iz svega navedenog možemo zapaziti duh utilitarizma i pragmatizma koji lebde nad specifičnostima analitičke filosofije. Analitički pokret kao da stremi mišljenju dati novu formu, gdje čovjek *ne treba da živi u kategorijama u kojima misli, već da misli u kategoriji u kojima živi*. Misli u kategorijama u kojima se živi implicira jezičku potentnost da se o svijetu smisljeno govori, što se i nalazi u agendi analitičke filosofije. Ne dozvoliti mišljenju da se reteritorijalizuje u noumenalnu sferu, jer bi i pojmovne konstrukcije, koje bi pokušale da izraze takvo isklustvo bile *empirijski neuhvatljive, neverifikabilne*. Tu grešku, po mišljenju analitičara, pravila je tradicionalna filosofija, tako da na *imanentističkom humusu* treba uzgajati pojmove i iskaze koji neće jurišati na granice iskustva. Pojmove koji će korespondirati ustaljenim formama egzistencije i vjerodostojno ih reflektovati. Ali filosofski eros je uvijek bio da pojmom izrazi ono nepojmljivo. Da li taj immanentistički humus predstavlja profanaciju i derogiranje filosofije, otvoreno je pitanje. Takođe, upitno je da li filosof u analitičkoj percepciji postaje Kamijev Merso ili, možda, čuvar empirijskog carstva.

¹⁷ Alfred Ejer, *Ludvig Vitgenštajn*, Mediterran, Novi Sad, 2000, str. 147.

¹⁸ O pozitivističkoj filosofiji Ogista Konta vidjeti više u: Auguste Conte, *Kurs pozitivne filosofije*, NIO Univerzitetska riječ, Nikšić, četvrto izdanje, 1989.

L i t e r a t u r a

- Bekon, F. (1986). *Novi Organon*, Zagreb: Naprijed.
- Berberović, J. (2002). *Glavni pravci analitičke filosofije u XX vijeku*, Beograd: Institut za filosofiju Filozofskog fakulteta.
- Brdar, M. (2002). *Filosofija u Dišanovom pisoaru, Postmoderni presek XX-vekovne filosofije*, Sremski Karlovci, Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Conte, A. (1989). *Kurs pozitivne filosofije*, četvrto izdanje, Nikšić: NIO Univerzitetaska riječ.
- Ejer, A. (2000). *Ludvig Vitgenštajn*, Novi Sad: Mediterran.
- Fuko, M. (2007). *Poredak diskursa*, Loznica: Karpos.
- Gadamer, H-G. (2000). *Um u doba nauke*, Beograd: Plato.
- Hakšli, O. (2009). *Vrli novi svijet*, Beograd: Libretto.
- Huserl, E. (1991). *Kriza evropskih nauka*, Gornji Milanovac: Dečije novine.
- Kampic, P. (2012). *Između naklapanja i ćutanja. Hajdeger i Vitgenštajn o etici*, u: Luča, Časopis za filosofiju i teoriju kulture i društva, Društvo filozofa Crne Gore, Studijski program za filosofiju Filozofskog fakulteta u Nikšiću.
- Kvajn, V. O. (2007). *Ontološka relativnost i drugi filozofski ogleđi*, Sremski Karlovci, Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Marcuse, H. (1989). *Čovjek jedne dimenzije*, Sarajevo: Veselin Masleša.
- Nil, Vijem & Marta (2011). *Razvoj logike*, Beograd: Jasen.
- Pers, Č. S. (1984). *Pragmatizam*, Beograd: Grafos.
- Rajhenbah, H. (1964). *Rađanje naučne filosofije*, Beograd: Nolit.
- Strol, E. (2005). *Analitička filosofija u dvadesetom veku*, Beograd: Dereta.
- Thompson, M. (1953). *The pragmatic philosophy of C. S. Peirce*, Chicago: The University of Chicago Press.
- Wittgenstein, L. (1987). *Tractatus Logico – Philosophicus*, Sarajevo: Veselin Masleša „Svjetlost“.
- Životić, M. (1966). *Pragmatizam i savremena filosofija*, Beograd: Nolit.